Уҡыусыларҙың телмә-рен байытыуҙа алғыш-тарҙы ҡулланыу

Баҡалы районы Яңы Илек төп дөйөм белем биреү мәктәбенең башҡорт теле һәм әҙәбиәте уҡытыусыһы Кузнецова Галина Виктор ҡыҙы.

Һүҙ аша баланы халыҡтың рухи донъяһына,тормошона алып инергә кәрәк.

К.Д.Ушинский

Уҡытыу-тәрбиә эшендә йүнәлештәр :

-балаларҙың һөйләү телмәрен һәм ижади фекерләүен үҫтереү;

-ғөрөф-ғәҙәттәрҙе ,йолаларҙы тергеҙеү һәм үҫтереү нигеҙендә халҡыбыҙҙың тарихын өйрәнеү:

-милли рухлы шәхес тәрбиәләү;

-яҡташ яҙыусыларҙың әҫәрҙәрен өйрәнеү аша тыуған яҡка һөйөү һәм арҙаҡлы шәхестәр менән ғорурланыу тойғоһо тәрбиәләү.

<u>Алғыш</u> –һәйбәт кешегә теләк,маҡтау,дан рәүешендә ижад ителгән шиғри жанр. Ғәрәп теленән үҙләштерелгән һүҙ *<u>фатиха</u>* тигәнде аңлата.

Был һүҙ татарҙарҙа **алҡыш**, ҡараҡалпаҡта,сахала-**алғыс**, ҡарасәйҙә **алғышла** тип йөрөтөлә

Бойороҡ һөйкәлеше формалары йәки нигеҙ ҡылымға иҫкелек ҡалдығы булып һаҡланып ҡалған *–ҡыры/-кере, -ғыры / -гере* ялғауҙары эйәреү юлы менән яһала

Балыҡсыға,аусыға.

Тәңре һиңә дарман бирһен,
Тау эйәһе фарман бирһен!

Ҡортсоға:

Солоғоң ҡотло булһын!
Күс артынан күс ҡунһын!

Малсыға:

Көткән малың-түккән тирең хәләл мәнфәғәтеңә яҙһын!

Эш башлап тороусыға: Алла ярҙам ҡылһын! Эшең уң булһын!-тиҙәр.

- ***Берәй эште беренсе булып башлаусыға:*** **“Ҡул артың еңел булһын!”, “Аяғың еңел булһын!”** – тип теләйҙәр.

Яңы кейем кейеүсегә :

Кейемең ҡотло булһын,
Йылы тәнеңдә туҙһын.

- “Амин”,
- “Шулай булһын”,
- “Бергә булһын”,
- “Алланың амин тигән сағына тура килһен”

Дәрүиш:

“Йорт-ерең,мал –тыуарың именлектә,

күңел-хәтерҙәрең бөтөнлөктә булһын,

байбисә.Баш осоңдан ырыҫ ҡошо китмә-
hен”

Тәңкәбикә:

“ Рәхмәт ,мосафир,амин шулай булһын.

Һинең дә күңелең таплы,күҙең яман бул-

маһын.Төклө аяғың менән рәхим ит.Әйҙә”

(М.Кәрим)

Өлкәндәргә ҡайҙа ла
Хөрмәт күрһәт киленсәк.
Кеселәргә ҡайҙа ла
Үрнәк күрһәт , киленсәк.

Балам,балам бал ғына,
Үҫер әле яй ғына.
Ризыҡтары менән тыуҙы,
Ашаһын гел май ғына.

Нәфис әҙәбиәттә бындай изге теләктәргә матур өлгөләр байтаҡ:

-Изге ихтыярың менән сабыйҙар тағы, тағы,
тағы донъяға яралһын,һиңә иман килтереп гонаһһыҙ йәндәр тыуһын! (М.Кәрим).
-Улығыҙ менән ҡотлайым һеҙҙе!Үҙегеҙгә иптәш,ҡартайған көнөгөҙҙә терәк булһын, егет ҡорона тулып,фамилияғыҙҙы данлаһын,нәҫелегеҙҙе ҙурлаһын!
(Т.Ғарипова).

Сәңгелдәк йыры:

Һандуғасым,аҫыл ҡошом,
Йокла,бәғерем.
Йоҡла,иркәм,йоҡла,бәпкәм,
Бәүкәй бәлли бәү.

-Иҫән һау йөрөп ҡайт,
-бәхетле бул,
-оҙон ғүмерле бул,
-оҙаҡ ҡыуаныста булһын,
-бергә-бергә йәшәргә яҙ-
һын,
-алла бәрәкәт бирһен.

Изге теләк модаллеге ҡылымһыҙ һөйләм төрҙәрендә ҡулланыла. Миҫалдар:

Тыныс йоҡо!

Байрам менән!

Хәйерле юл!

Хәйерле сәғәттә!

Ҡотло аяғың менән!

Ҡулланылған әҙәбиәт:

1.Башҡорт халыҡ ижады:Йола фольклоры. 1-се том.-Өфө:Китап,1995.
2.Балалар фольклоры:бала саҡ-уйнап-көлөп үҫер саҡ.-Өфө:Китап,1994.
3.Дмитриев Н.К. Башҡорт теленең грамматикаһы.Ғилми баҫма.-Өфө,2008.
4.Хөсәйенов Б.Ғ.Әҙәбиәт ғилеме һүҙлеге.-Өфө:Китап,2006.